

HÂFİZ DÎVÂN'I İLE KÜRT ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE "PÎR" ("Pîr" In Dîvân-E Hâfız And Poems Of Kurdish Poets)

Mîr Celâleddîn Kezzâzî¹ - Behrûz Hayriye²

Çev. Çetin Kaska³

Öz

Hâfız-i Şîrâzî adıyla meşhur olan Hâce Şemseddîn Muhammed Fars edebiyatının en seçkin şairlerindedir. Yıllardır şiirleri avam ve havasın dilinden düşmemektedir. İranlı az şairin şiirleri Hâfız'ın şiirleri kadar insanlar arasında revaç kazanmıştır. Hâfız seçip kullandığı özel kelime ve terkiplerle de çalışkan bir şairdir. Şiirlerinde sadece bazı kelimeleri özel anlamlarıyla kullanmamış, yaratıcı ve dinamik zihninin ürünü olan terkipleri de kullanmıştır.

Hâfız'ın sanatkârlığına ilgi gösterip oluşturduğu bu terkipleri gören ondan sonraki şairler de Hâfız'ın şiirlerinde kullandığı bu özel terkipleri şiirlerinde kullanmışlardır. Kürt şairleri de Hâfız'dan etkilenmekten nasipsiz kalmamışlardır. Hâfız'ın şiirlerinde en çok kullanılan kelimelerden biri «Pîr» kelimesi ve onunla ilgili şu özel terkiplerdir: "*Pîr-i Muğân, Pîr-i Meyhâne, Pîr-i Meykede*". Bu makalede bu kelimenin nasıl kullanıldığı, Kürt şairlerinin şiirleri ile Hâfız'ın şiirlerinde nasıl geçtiğine dair mukayese yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fars Edebiyatı, Kürt Edebiyatı, Hâfız-ı Şîrâzî, Kürt Şairleri, Pîr.

Abstract

Hâce Şemseddîn Muhammed, who has been well-known with the name of Hâfız-i Şîrâzî is one of the most prominent poets of the Persian Literature. His poems have been recited by the common and the educated. The poems of a few poets have attained the level of popularity among the people as that

1 Irak Özel İslam Üniversitesi Öğretim Üyesi

2 Irak Özel İslam Üniversitesi Doktora Öğrencisi

3 Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/ Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü/
cetinkaska@hotmail.com

of the poems of Hâfiz. In terms of the use of special words and expressions, Hâfiz is a very studious poet. He did not only used in his poems certain words in their special senses, but he also coined certain expressions which were the result of his dynamic and creative mind.

Some of the poets coming later, who have been interested in Hâfiz's artistry and who have seen these expressions, began to use them in their poems. Kurdish poets too were among those fortunate who have been influenced by Hâfiz. One of the most frequent words used by Hâfiz was "Pîr" ('old [person]', 'elder) and the following related special phrases: "Pîr-i Muğân, Pîr-i Meyhâne, Pîr-i Meykede". In this essay it is investigated and compared how this word has been used and how it takes place in the poems of the Kurdish poets and in those of Hâfiz.

Key Words: Persian Literature, Kurdish Literature, Hâfez-e Shîrâzî, Kurdish Poets, Pîr ('old [person]', 'elder).

Giriş

Pîr kelimesi sözlükte yaşlı insan anlamına gelmektedir. Kabile ve cemaatler içerisinde taife ve kavmin büyüğüne denilmiştir. Dehhodâ'nın sözlüğünde bu sözcükle ilgili şu anlamlar verilmiştir: "*Şeyh, mürşid, yaşlı, ihtiyar, uzun ömürlü, yaşlı başlı ve büyük insan...*" Ayrıca Dehhodâ genç kelimesinin karşılığını pîr olarak yazmıştır.⁴

Ancak tasavvufta bu sözcük *yol delili, mürşid, rehber ve murad* anlamlarına gelmektedir. *Müridin onun rehberliği ve kılavuzluğu ile hedef ve maksada varmak için seyr ü sülûkun merhalelerini kat ettiği kimsedir.* Dolayısıyla *murad, mürşid, delil, önder ve imam* gibi anlamlara gelmektedir. Kimin kendisi rehberse mürşid ve rehberi yoktur. *Kâmil, kutub, tarîkat pîri, mürid ve sâlikin zıddı, tasavvufî tarikatın önderi, imâm ve sûfilerin lideri, tasavvuf şeyhi* gibi manaları da bulunmaktadır.

گر مریدی چنانک رانندت به ره‌ی رو که پیر خوانندت⁵

Bir mürit gibi güdülmek yerine, seni pîr diye çağırtdıkları bir yola gir.

Pîrin varlığı olmadan sülûkün kıvrımlı ve engebeli yollarını kat etmek zor ve tehlikelidir. Hâfiz bu konuda şöyle demiştir:

قطع این مرحله بی هم‌ره‌ی خضر مکن ظلمات است بترس از خطر گمراه⁶

Bu merhaleyi Hızır'la yoldaş olmadan geçme, karanlıklar var orada, yolu kaybetmekten sakın.

4 Dehhodâ, 1353: Pîr.

5 Dehhodâ, 1353: Pîr.

6 Hâfiz, 1320: s.347.

Pîr kelimesi ve ona benzer terkipler olan: *pîr-i muğân*, *pîr-i harâbât*, *pîr-i meyhâne*, *pîr-i meyfrûş* ve *pîr-i meykede* Hâfız'ın divanında toplam doksan yedi defa kullanılmıştır.⁷

Genellikle arifler ve tasavvuf ehli şairler eserlerinde saliki doğru yola yönelten Pîr-i Râhdân'ın (yol bilen pîr) varlığının zaruretine inanmışlar ve bu meseleyi eserlerinde yansıtmışlardır. Dervişlik terbiyesinin verildiği tekkelerdeki inancın bilinmesine yönelik en önemli dayanaklardan biri pirlîği kavramaktır. Bu tür medreselerde pîrden yardım almadan seyr ü sülûkün korku dolu ve zorlu yolunu kat etmek olanaksızdır. Bu yolu pîr olmadan kat etmek mümkün olmayan bir iş olarak bilinmiştir. Büyük üstat Hâfız bir beytinde bu konuda şöyle demiştir:

به کوی عشق منه بی دلیل راه قدم که من به خویش نمودم صد اهتمام و نشد

Aşk diyarına kılavuz olmadan adım atma, ben kendim yüzlerce özen gösterdim, ancak olmadı.

Hâfız yüzlerce defa pîr ve rehber olmadan aşk mahallesinde yürümeyi denemiş, ancak başaramamıştır.⁸ Hâfız her ne kadar tekkede oturan bir sûfî olmasa da şiirlerinde pîr, murâd ve rehberin ehemmiyetine dikkat çekmiştir. Aşağıdaki beyitler Hâfız'ın pîre sahip olduğunu ve defalarca onu iyilikle yâd ettiğini göstermektedir:

پیر دردی کش ما گرچه ندارد زر و زور خوش عطابخش و خطاپوش خدایی دارد⁹

Tortu içen pirimizin parası, gücü yoksa da, lütüfkâr ve hata başıslayıcı bir Rabb'i vardır.

پیر گلرنگ من اندر حق ازرق پوشان رخصت خبث نداد ار نه حکایتها بود¹⁰

Benim gül renkli pîrim, mavi giyenler (riyakârlar) hakkında kötü konuşmaya izin vermedi, yoksa ne hikâyeler vardır.

پیر پیمانہ کش من کہ روانش خوش باد گفت پرہیز کن از صحبت پیمان شکنان¹¹

Ruhu şad olası kadeh kaldıran pîrim, sözünde durmayanlarla arkadaşlıktan sakınmamı söyledi.

پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت آفرین بر نظر پاک خطاپوشش باد¹²

Pîrimiz yaratılış kaleminin yanlışı yok dedi. Onun hata örten bakışına övgüler olsun.

7 Enverî, 1385: s.625-632.

8 Kezzâzî, 1388: s.189.

9 Hâfız, 1320:s.84.

10 Hâfız,1320:s.138.

11 Hâfız,1320:s.267.

12 Hâfız,1320: s.72.

Bazen müşkülünü halletmek için pîrin yanına gidip ondan bir çare aramıştır:

مشکل خویش بر پیر مغان بردم دوش کو به تأیید نظر حل معما می کرد¹³

Dün gece basiret desteğiyle muamma çözen pîr-i muğâna müşkülümü arz ettim.

Bahâeddîn Hürremşâhî, Hâfız ve pîr arasındaki rabıtayı şöyle dile getirmektedir: "Hâfız'ın divanına bakıldığı zaman gelişmiş bir tasavvufi zevk ve zihne sahip olduğu görülmektedir. Özellikle melâmîlik düşüncesine âşıktır. Dervişliği, tekke ehlini ve hankâh erbabını eleştirmesi bir sûfî olmadığı ve resmi bir hırka giymediğini göstermektedir. Hankâh ve tekke ile arası iyi değildir. Yünlü giysisi sade olup renklerden azadedir. Giysisi sûfilerin giydiği giysilerden farklıdır. Hâfız'ın bir tarikat, şeyh, veli ve mürşide bağlı olduğunu beyan eden hiçbir efsane veya kaynak yoktur ama divanında pîr, veli, mürşid, Hızır, yol rehberi ve bunlar gibi ibareler çokça bulunmaktadır. Hâfız'ın pîr hakkındaki düşüncesi üç konu başlığı altında toplanmaktadır: 1-Avarelik ve yol rehberini bulma arzusu. 2-Pîrin gerekliliği noktasında iz sürmek ve bu zarureti teyit etmek. 3-Pîr-i muğân adıyla efsanevi bir pîr bulmak veya yaratmak.¹⁴ Hâfız bu yoldaki rehberi: pîr, Hızır, pîr-i harâbât, pîr-i meykede, pîr-i meyhâne, pîr-i muğân gibi isimlerle yâd etmektedir. Bu çalışmada adı geçen Kürt şairleri de Hâfız'ın divanında geçen bu özel terkipleri şiirlerinde aynı mana ile kullanmışlardır. Bu makalede pîr kelimesi ile pîr-i harâbât, pîr-i muğân, pîr-i meyhane ve pîr-i meykede gibi terkiplerin Mestûre Erdelân, Tâhirbeg Câf, Ahmed Cizîrî, Sâlih Herîk, Ahmed Hamdî ve Abdulrahîm Vefâî gibi Kürt şairlerin şiirlerinde nasıl kullanıldığına bir göz atıp, onları inceleyeceğiz ama ondan önce Kürt şairlerin hayat hikâyelerine kısaca değinmek gerekmektedir.

Şeyh Ahmed Cizîrî: Bazı muhakkikler şiirleri üzerine yaptıkları çalışmalar neticesinde onu hicri dokuzuncu yüzyıl şairleri arasında saymışlardır, ancak Abdurrahmân Şerefkendî, şerh ve tashih ettiği Cizîrî divanının önsözünde onun hakkında bilgi verirken şunları söylemiştir: "Cizîrî ve diğer bir Kürt şairi olan Feqî-ye Teyran'ın birbirlerine yazdıkları şiirlere ve Feqî-ye Teyrân'ın şiirlerinde zikredilen tarih ve döneme dikkat edildiğinde Cizîrî'nin hicri onuncu yüzyılın başında yaşadığı, Cizîre ve Botanlı olduğu kesindir.¹⁵" Söylenildiğine göre Cizîre: Cûdî dağının kenarında ve hâlihazırda Türkiye'nin doğusunda yer alan bir vilayettir.

Mestûre Erdelân: Asıl adı Mâh Şeref Hânım Erdelân olan bu kadın şairin mahlası Mestûre'dir. Mestûre hicri on üçüncü yüzyıl edip ve bilgin kadınlarından-

13 Hâfız, 1320: s.96.

14 Hürremşâhî, 1387: s.97.

15 Cizîrî, 1361: s.22.

dır. Hicrî 1220 yılında Senendec şehrinde dünyaya gelmiştir. Daha çok Farsça şiirler yazmıştır. Şiirleri latif ve çekicidir. Şiirlerinde tasavvufi kavramlar çok fazla göze çarpmaktadır. Bu arif ve şair yaklaşıklık olarak hicrî 1253 yılında Irak Kürdistan'ındaki kargaşadan dolayı vatanını terk etmiş ve hicrî 1264 yılında Süleymaniye'de vefat etmiştir.¹⁶

Abdurrahîm Vefâ-i Mahâbâdî: Hâcî Mîrzâ Abdurrahîm hicrî 1264 yılında Mahâbâd şehrinde doğmuştur. Kendisi sûfî meşrep, muttaki, güzel ahlaklı, mütevazı, ağırbaşlı ve zeki bir şairdir. Kürtçe'den başka Arapça, Farsça ve Türkçe dillerine de vakıftır. İki defa hacca gitmiştir. İkinci gidişinde hacdan dönerken yolun yarısında vefat etmiştir.¹⁷

Sâlih Harîk: Mollâ Sâlih'in mahlası Harîk'tir. Mollâ Nasrullâh'ın oğlu olup hicrî 1271 yılında Zîvye köyünde doğmuştur. Daha sonra Şeyh Yusuf'un (Şemseddîn Burhân) hizmetine girmiştir. Nakşibendi tarikatına dâhil olmuş ve bir süre seyr ü sülûk ile meşgul olmuştur. Daha sonra Mahâbâd'a geri dönmüş ve oradaki bir medresede ders vermeye başlamıştır. Hicri 1326 veya 1327 yılları sonlarında 56 yaşındayken vefat etmiştir.¹⁸

Ahmed Hamdî Sâhibkırân: Ahmed, Fettâhbeg Sâhibkırân'ın oğludur. Lakabı Hamdî olan Kürt şairlerdendir. İranlı olan ünlü bir Kürt aileye mensuptur. Şiirlerindeki bir beyitte hicri 1293 yılında doğduğunu ifade etmiştir, ancak bu ünlü şairin tam olarak ne zaman vefat ettiği belli değildir. Kendisi seçkin şairlerdendir. Şiirlerinden oluşan divanı İngiliz saldırısı sırasında ortadan kaybolmuştur, daha sonraları edebiyatseverlerin gayretleri sonucunda bazı şiirleri toplanmıştır.

Tâhirbeg Câf: Var olan kaynaklara göre Tâhirbeg, Osman Pâşâ Câf'ın oğlu olup, hicrî 1295 yılında dünyaya gelmiş ve hicrî 1337 yılında vefat etmiştir. Cenazesi Halepçe'ye götürülmüş ve Ebâbilî mezarlığında toprağa verilmiştir. Ebâbilî peygamberimizin sahabelerinden biridir.¹⁹ Tâhir tatlı sözlü bir şairdir. Farsça, Arapça ve Türkçe dillerine vakıftır. Kürtçe, Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. Divanında kimi zaman Hâfız gibi büyük şairlerin şiirlerinde kullandığı kelimelerden istifade etmiştir. Bir şiirini de Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eserinin vezni ile yazmıştır.

Ön Araştırma: İslamî tasavvufta pîr kelimesinin kullanılışı hakkında şimdiye kadar birçok muhtelif kitap ve çeşitli konularda eserler ortaya konulmuştur. Bu konu hakkında yazılan değerli eserlerin isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Azîzüddîn Nesefî: *İnsân-i Kâmil* (1389 hş.). Ebû Hamid Gazâlî: *Kîmyâ-yi Saâdet* (Nşr.

16 Rûhânî, 1364: s.367-368.

17 Rûhânî, 1364: s.65.

18 Rûhânî, 1364: s.103.

19 Tâhirbeg, 1380: Dîvân Önsözü.

Mâjîlân Mevla, 1361 hş.). Bâbâ Tâhir-i Hemedânî: *Şerh-i Kelimât-i Kısâr* (Nşr. Hüseyin Hedîv Cem, 1363 hş.). Bahâeddîn Hürremşâhî: *Hâfîznâme* (Nşr. Sultân Alî Gunâbâdî, 1387 hş.). Abdulhüseyin Zerrînkûb: *Ez Kûce-i Rindân* (1371 hş.). Abdulhüseyin Zerrînkûb: *Costucû der Tasavvuf İrân* (1367 hş.). Mîrzâ Celâleddîn Kezzâzî: *Kitâb ez Gûnei-yi Dîger* (1388 hş.).

Aynı şekilde pîr ve pîrin tasavvuftaki rolü hakkında birçok makale yazılmıştır. Bu konu hakkında yazılmış makalelerin adlarını şöyle sıralayabiliriz: Eyüb Kûşân ve Gulâm Rızâ Ziyâî: “Mukayese-i Pîr Der Şi‘r-i Hâfîz ve Dîvân-i Hekîm Fuzûlî” (Neşriye-yi Tehassusî-yi Edebiyât-i Tatbîkî-yi Dânişgâh-i Cîrfet, sayı 21, 1391 hş. Bahar). Seyyid Nâdir Muhammedzâde: “Câygâh-i Pîr Der Sülûk-i İrfânî” (Neşriye-yi İlmî-yi Tehassusî-yi Dânişgâh-i Âzâd-i Zencân, sayı 27, 1390 Bahar). Alî Rızâ Rûzbehânî: “Mukâyese-i Sîmâ-yi Pîr Der Hadîka-yı Senâî ve Mesnevî-yi Ma‘nevî” (Neşriye-i Peyk-i Nûr-i ‘Ûlûm-i İnsânî, 1388 Bahar). Ferruhzâd, Melik Muhammed, Ekber Bâlâî ve Nesîm: “Berresî-yi Sîmâ-yi Pîr Der Edebiyât-i İrfânî Bâ Tekye Ber Mesnevî-yi Mevlevî” (Neşriye-yi İlmî-yi Tehassusî-yi Pejûheşhâ-yı İtikâdî-i Kelâmî, sayı 9, 1392 hş.) İştîyâk: “Câygâh-i Pîr Der ‘İrfân” (www.eshtagh.blogfa adlı sitede yayınlanmıştır. 29 Âban 1387 hş.)

Ancak şimdiye kadar Hâfîz Dîvân’ındaki pîr konusu ile Kürt şairlerinin şiirlerindeki pîr bahsinin mukayese edildiği bir makale yazılmamıştır. Bu makalede Hâfîz’ın şiirlerindeki pîr kelimesinin yeri ile Kürt şairlerin şiirlerinde Hâfîz’ın etkisi mukayese edilecek ve gerekli açıklamalar yapılacaktır.

1-Pîr Kelimesi: Burada kendilerine yer verilen Kürt şairleri şiirlerinde pîr kelimesini altmış bir defa kullanmışlardır.

A-Ahmed Melâye-i Cizîrî Dîvân’ında Pîr: Melâye-i Cizîrî divanında pîr kelimesini iki defa kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Kurmânc lehçesiyle şiir yazan şair Melâye-i Cizîrî, Hâfîz gibi pîr kelimesini tarikatın muradı ve rehberi anlamında kullanmıştır.

پیری حکیمه ت بین له ویفقامه شره بان که س نه دی مه ی ربهته فینجانی غه له ت²⁰

Bizim hikmet sahibi pîrimiz çok bilgindir. Bize sakilik yaptığı zaman herkese tabiatı ölçüsünde bade vermektedir. Yani şimdiye kadar kapasitesi dışında hiç kimseye bir kadeh verdiği görülmemiştir.

B-Mestûre Erdelân’ın Dîvân’ında Pîr: Mestûre divanında yirmi bir defa pîr kelimesini kullanmıştır. Aşağıdaki beyit onlardan biridir:

پیر در صدر ز می بی خود و گوشش بر چنگ جامی از باده یاقوت نمایش در کف²¹

Başköşedeki pîr şaraptan sarhoş olmuş ve çeng dinliyor. Elinde yakut şaraptan bir kadeh görünüyor.

20 Cizîrî, 1361: s.301.

21 Erdelân, 1390: s.112.

C-Abdulrahîm Vefâi Dîvân'ında Pîr: Vefâi, divanında pîr kelimesini sekiz defa kullanmıştır. "Yâ Gavs-i Sâni Himmeti" redifli bir gazelini kendi rehberi ve pîri için yazmıştır. Bu şiire bakıldığında Vefâi'nin ne ölçüde pîre ve onun himmetine inandığı ortaya çıkmaktadır. Bu şiirde var olan zarif nüktelerden bir kısmını aşağıda beyan edeceğiz:

(نه بیه رووی دوست و بیگانه)	تانه بیه خاکی مه یخانه
یا غه وسی سانی هیمنه تی	حاشا تو و پیر و په یمانه
سه وداسه ر و شیت و شه یدام	گر تووی که نار ده ریای فه نام
یا غه وسی سانی هیمنه تی	هه ر چاوه ری که شتی به قام
ناه و ناله ی دل ریشان هات	سه دای یاهوی ده رویشان هات
یا غه وسی سانی هیمنه تی ²²	ره گ و روحم وه ییشان هات

Sen meyhane kapısı ile dost ve yabancıunun yüzündeki toprak olmadan, asla pîr ve kadehten hayır gelmez. Ya Gavs-i Sâni himmet et. Fena denizinin sahilinde deli, divane ve sarhoşum. Hala beka gemisini dört gözle bekliyorum. Ya Gavs-i Sâni himmet et. Dervişlerin Yâ Hûy sesi geldi. Dertli gönüllerin inilti ve feryadı geldi. Ruh ve kalbim derde giriftar oldu. Ya Gavs-i Sâni himmet et.

Vefâi bu beyitlerde şeyhinden himmet talep etmektedir. Bu şiirde murad ve mürid arasındaki rabita en güzel şekilde görünmektedir. Ariflere göre eğer bu rabita olmasa mürid maksadına ulaşamaz ve murad da ona malik olamaz. Vefâi daha sonra şunu ifade etmiştir: Meyhane kapısının toprağı olmadan pîr ve kadehe ulaşamazsın. "Meyhane kapısının toprağı olmak" mazmunu aşağıdaki Hâfız'ın beyitlerine benzemektedir:

به سر جام جم آن گه نظر توانی کرد که خاک میکده کحل بصر توانی کرد²³

Meyhane toprağını gözüne sürme yapabilirsen, işte o zaman erebilirsin Cem kadehinin sırrına.

تا ابد بوی محبت به مشامش نرسد هر که خاک در میخانه به رخساره نرفت²⁴

Her kim meyhane kapısındaki toprağı yüzüyle temizlemese ebediyete kadar aşk kokusunu duymayacak.

Hâfız da muhtelif beyitlerinde himmet talep etmek ve himmet istemek meselesine işaret etmiştir. Aşağıdaki beyitte bu konu hakkında şunu ifade etmiştir: Eğer Peygamberimizin ailesinin yolunda ihlasla yola koyulsan, Hazreti Ali'nin himmeti (Necef şahnesi) seninle olacaktır:

22 Vefâi, 1364: s.179-180.

23 Hâfız, 1320: s.97.

24 Hâfız, 1320: s.56.

حافظ اگر قدم زنی در ره خاندان به صدق بدرقه رهت شود همت شحنه نجف²⁵

Hâfız, hanedan yolunda sadakatle yürürsen Necef şahnesinin himmeti uğurlar seni.

Hâfız aşağıdaki beyitte de pîr ve rehberini mübarek Hızır lakabıyla yâd edip ondan himmet talep etmektedir:

دریا و کوه در ره و من خسته و ضعیف ای خضر پی خجسته مدد کن به همتم²⁶

Yolda deniz ve dağ var, bense yorgun ve zayıf. Ey ayağı uğurlu Hızır, himmetinle yardım et.

D-Sâlih Harîk'in Dîvân'ında Pîr: Harîk'in divanında pîr kelimesi on altı defa kullanılmıştır. Harîk lakaplı Mollâ Sâlih Zîvye arif olup Şemseddîn Burhânî'nin²⁷ mürididir. Pîrin işlevi hakkında çok sayıda beyit yazmıştır. Aşağıdaki beyitte şunu ifade etmiştir: *Bir pîre meyleden herkes ya özel bir tarikata mensuptur veya özel bir yola sahiptir, ancak ey Harîk sen ocağımı keder aleviyle yaktın!*

هه ر که سی مایل به پیر یکه و ته ریقیکی هه یه

تو به شوعله ی غه م حه ریقی وا و جاخت هه لگرا اند²⁸

Harîk'in bu beytinde tarîk kelimesinin iki anlamı var: 1-Herkesin özel bir yol ve yordamı vardır. 2-Tasavvufta herkes özel bir tarikattın peşindedir.

H-Ahmed Hamdî Sâhibkırân'ın Şiirinde Pîr: Hamdî divanında pîr kelimesini on defa kullanmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte Hamdî Sâhibkırân pîrin yüce makamına yemin etmiş ve onu yardımsever ve bağışlanma vesilesi bilmıştır

به یه وجی مه قامی موعه للالی پیر که یه و جیلوه به خشه و که یه و ده سنگیر²⁹

Pîrin yüce makamına yemin olsun ki o yardımsever ve bağışlanma vesilesidir.

2-Pîr-i Harâbât: Hâfız'ın divanında bu terkip üç defa kullanılmıştır. Bir defa da "Pîr-i Harâbât Perver" şeklinde geçmiştir.³⁰

به جان پیر خرابات و حق صحبت او که نیست در سر من جز هوای خدمت او³¹

Yemin olsun pîr-i harâbâtın canıyla sohbetinin hakkına, başımda ona hizmet sevdasından başka bir şey yoktur.

25 Hâfız, 1320: s.201.

26 Hâfız, 1320: s.213.

27 Şeyh Şemseddîn, Mukriyân bölgesinin büyük şeyhlerindedir. Mezarı Bukân şehri yakını - rında bulunan Burhânî köyünde yer almaktadır. Bukân'daki bir cadde bu şeyhin adı ve köy isminden dolayı Burhânî olarak yâd edilmektedir.

28 Harîk, 1368: s.113.

29 Hamdî, 1983: s.87.

30 Enverî, 1385: s.630.

31 Hâfız, 1320: s.280.

Lügatnâme-i Dehhodâ'da bu terkip şu şekilde tarif edilmiştir: Pîr-i Harâbât: Meyhanelerde şarap satan yaşlı adamdır. Marifet ve tasavvufun mürşid ve rehberidir. Tasavvuf istilâhında kâmil ve mükemmel mürşid anlamına gelmektedir. Müridi gelenek ve adetlerden kurtarıp fena ve fakirlik yoluna çıkartır. Bütün eşyanın sıfat ve hareketlerini ilahi sıfat ve fiillerinde bilen, kendisi ve diğerlerine hiçbir sıfat yakıştırmayan âşık ve laubali salike de denilmektedir. Salik adlı kişinin fena makamı: hakkın zatında kendisinden feragat edip kendisini yokluk mahallesinde bulmaktır. Bu harabattan maksat: beşeri sıfatların harap olması, cismani ve ruhani varlığın fani olmasıdır.³² Hâfız pîr-i harâbâtı pîr-i râhdân ve pîr-i mürşid anlamında da kullanmıştır. Bu tabir her ne kadar ona ait değilse de divanında en azından özel bir anlamda kullanılmıştır:

مستی به آب یک دو عنب وضع بنده نیست من سالخورده پیر خرابات پرورم³³

Ben, bir iki üzüm suyu ile sarhoş olmam ki. Meyhanede yetişmiş kart bir adamım ben!

Şair pîr-i muğân ve pîr-i harâbâtı öyle bir tasavvur ediyor ki sanki onun vücudunda var olan şey, salikin hidayetinin esasıdır. Tekke ehline göre maksada ulaşan her yol onun ayrılık yoludur. Şair marifet konusunda akıldan fazla kalbe yaslanır ve onu bu kadehin remizli diliyle çağırır. Böylelikle artık şaşılacak bir durum kalmaz, çünkü o artık ne müşkülünü mescitte oturan zahide ve ne de tekkede oturan şeyhe arz edecektir. Ne felsefe hikmetinden ve ne de nazar ehlinin kelimelerinden bu muammanın halledilmesini isteyecektir.³⁴ Bu araştırmadaki Kürt şairler toplam altı defa pîr-i harâbât kelimesini Hâfız'ın ifade ettiği mana ve üslup ile beyan etmişlerdir:

A-Mestûre Erdelân'ın Şiirinde Pîr-i Hârâbât: Mestûre'nin divanında pîr-i hârâbât bir defa kullanılmıştır:

به کوی پیر خرابات یک دو جرعه کشیدم ز زهد خشک و ز تزویر شیخ شهر برستم³⁵

Pîr-i harâbâtın mahallesinde bir iki yudum içtim, sahte zühd ve şehir şeyhinin sahtekârlığından kurtuldum.

Mestûre de Hâfız gibi pîr-i harâbâtı ikiyüzlü ve riyakâr bir şeyhe karşıt olarak kullanmıştır:

بنده پیر خراباتم که لطفش دایم است ور نه لطف شیخ و زاهد گاه هست و گاه نیست³⁶

Lütfu daimi olan pîr-i harâbatın kulu ve kölesiyim, oysa dindar şeyh ile riyakâr zahidin lütfu bazen var bazen yok.

32 Dehhodâ, 1353: Zeyil.

33 Hâfız, 1320: s.226.

34 Zerrînkûb, 1371: s.104-105.

35 Erdelân, 1390: s.131.

36 Hâfız, 1320: s.50.

B-Sâlih Harîk ve Pîr-i Harâbât: Harîk pîr-i harâbâtı bir defa divanında kullanmıştır:

به قوربانتم بم نه ی پیری خه راباتی جیهان ناباد
به شاهید به که وا روح له ره هنی قوری تودایه³⁷

Ey dünyayı abad eden pîr-i harâbât sana kurban olurum. Ruhum senin yanında rehindir şahid ol.

C-Vefâî'nin Şiirinde Pîr-i Harâbât: Vefâî pîr-i harâbâtı iki defa divanında kullanmıştır:

من ره ند و قه له نده ر سیفه ت و مه ست و خه رابم
تو پیری خه راباتی یه گه ر مه زهه بی وات بی³⁸

Ben rint ve kalender sıfatına sahibim, ben mest ve harabım. Eğer senin mezhebin böyleyse sen meyhane pîrisin.

Vefâî bu beyitte rint, kalender ve mest kelimelerini Hâfız'ın şiirlerinde kullandığı aynı mana ile kullanmıştır.

3-Pîr-i Muğân: Pîr-i muğân Hâfız'ın divanında yirmi yedi defa kullanılmıştır.³⁹ Hâfız-i Şîrâzî müşkülâtını pîr-i muğâna arz etmektedir. Pîr-i muğân aşk ve safa aynası olan kadehe bakarak o müşkülâtın çözüm yolunu görmektedir. Hâfız, pîri ne yaparsa doğru yaptığına inanmaktadır. O yüzden kendisini büyük bir güvenle pîr-i muğânın müridi göstermektedir.⁴⁰ Gazâlî, pîr-i muğânın şan ve ehemmiyeti hakkında şunları ifade etmiştir: Bir pîr seçildiği zaman bütün işler onunla istişare edilmeli, kişi nefsanî isteklerden vazgeçmeli, menfaatinin yaptığı sevaplardan ziyade pîrin yaptığı bir hatadan neşet ettiğini bilmeli. Pîrden ne duyarsa onun yararına olduğunu kavramalı. Pîrin yaptıklarının nedenini öğrenmek istediği zaman pîr ile mürid arasındaki ilişkiye benzeyen Hızır ile Hz. Musa kıyasını hatırına getirmeli çünkü şeyhlerin bildiği şeyleri bazen akıl kavramakta aciz kalmaktadır.⁴¹ Bu pîr-i muğân Hâfız ve onun doğal tabiatına özgüdür. Bazen tarikat pîri, yol rehberi ve yol Hızır'ı mesafesine çıkmaktadır. Pîr-i muğân terkibi Hâfız'ın şiirlerinde "pîr-i tarikat, pîr-i meyfrûş, pîr, pîr-i meykede, pîr-i meyhâne, pîr-i harâbât, pîr-i golreng, pîr-i peymânekeş, pîr-i dordkeş ve şeyh-i mâ gibi adlarla yâd edilmiştir. Pîrin diğer kullanımları da Hâfız'ın divanında yer almaktadır. Örneğin: pîr-i münâcât, pîr-i sâhibfen, pîrân, pîr-i dâna, pîr-i câhil, pîr-i sohbet, pîr-i ferzâne.⁴²

37 Harîk, 1368: s.149

38 Vefâî, 1364: s.177.

39 Enverî, 1385: s.629-630.

40 Kûşân, 1391: s.3.

41 Gazâlî, 1361:c.2, s.34.

42 Kûşân, 1391: s.11.

Bu araştırmada ismi geçen Kürt şairleri, yirmi dokuz defa pîr-i muğânî şiirlerinde kullanmışlardır. Şiirlerinde kullandıkları pîr-i muğân aşağıda verilmiştir.

A-Melâye Cizîrî'nin Dîvân'ında Pîr-i Muğân: Pîr-i muğân üç defa Melâye Cizîrî'nin divanında kullanılmıştır.

خدمه تا پیری موغان دکه ت که سی مه قسوده مه ی
شیشه وو جاما زوجاجی نی دفت دی ره ت حه له ب⁴³

Saf şaraba ulaşmak isteyen bir kimse pîr-i muğâna hizmet etmeyi meslek edinmelidir. Camdan yapılmış kadeh ve bardağı eline almak isteyen bir kimse Halep yoluna koyulmalıdır.

İkinci mısradaki amiyane bir atasözü yer almaktadır. Aynen şu aşağıdaki misale benzemektedir: "Kim tavus istiyorsa Hindistan'ın cefasına katlanmalıdır" Hâfız pîr-i muğânın söyledikleri ve sevgilinin elinden şarap içmenin ehemmiyeti hakkında şunu ifade etmiştir:

جاما دده ستی شاهید ژه نگت ژدل دشوتن پیری موغان ژ ره ندان وه هوه دکر ریوایه ت⁴⁴

Pîr-i muğândan şunu işittim o da rintlerden (Allah'la bir olmuş ve O'nun varlığına gark olmuş kimseler) duymuş. Gönül pasını ancak sevgilinin elinden aldığı şarap kadehi ile yıkayabilirsin.

B-Mestûre Erdelân'ın Dîvân'ında Pîr-i Muğân: Pîr-i muğân yedi defa Mestûre'nin divanında kullanılmıştır. Erdelân aşağıdaki beyitte kadeh almayı pîr-i muğânın fetvası bilmektedir:

از موعظه شیخ میندیش و به کف نه رطلی دو سه، کاین فتویم از پیر مغان است⁴⁵

Şeyhin vaazını düşünme, eline al, iki üç kadeh: zira bana pîr-i muğândan bu fetva kaldı.

Mestûre'nin yukarıdaki beytindeki anlam Hâfız'ın aşağıdaki beytiyle aynıdır. Hâfız'a göre pîr-i muğân ne derse onunla amel etmeli. Hatta şarap içmeyi pîr-i muğânın fetvası sonucunda caiz görmektedir:

گفتم شراب و خرقة نه آیین مذهب است گفت این عمل به مذهب پیر مغان کنند⁴⁶

Şarap ve hırkanın dinin kuralı olmadığını söyledim. Bu âdeti pîr-i muğânın dinine göre yaparlar dedi.

Senencede şiirinin gülü olan Mestûre aşağıdaki beyitte de aynı mazmunu tekrar etmiştir:

43 Cizîrî, 1361: s.77.

44 Cizîrî, 1361: s.138.

45 Erdelân, 1390: s.29.

46 Hâfız, 1320: s.134.

ز اهدم گر گنه از می بنویسد چه غمی زانک فتوی پیر مغان است ره صدق و ثوابم⁴⁷

Zahidim, eğer şaraptan günah yazılsa ne kederim olur ki, sıdk ve sevap yolum pîr-i muğânın fetvasıdır.

Hâfız'ın şiirinde pîrin seyr ü sülûkteki mertebesi yüksek olduğundan ve bazı şeylerden haberdar olmasından dolayı, her ne kadar zahir ve zahir görenlerin nazarında meşru ve makbul olmasa da ne ferman buyurursa itaat edilmesi gerekmektedir. Onun fermanı hak veliliği ve hakka yakın olan velilik fermanıdır.⁴⁸ Mestûre'ye göre pîr-i muğânın kereminden, ömür ebedi bir hal almaktadır:

سوی میخانه بیا کز کرم پیر مغان عمر جاوید بیابی تو ز یمن اقداح⁴⁹

Pîr-i muğânın kereminden meyhane tarafına gel, kadehlerin bereketinden ebedi bir yaşam bulacaksın.

Mestûre'nin pîr-i muğânın keremine yaptığı vurgu Hâfız'ın aşağıdaki beytinde görünmektedir:

نیکی پیر مغان بین که چو ما بد مستان هر چه کردیم به چشم کرمش زیبا بود⁵⁰

Pîr-i muğânın iyiliğine bak, biz körkütük sarhoşlar ne yapsak onun kerem gözünde güzeldi.

Aşağıdaki beyitte Mestûre yine pîr-i muğânın bereketi hakkında söz söylemektedir:

چو دل ز صومعه کندم به دیر جای گرفتم ز یمن پیر مغان خوش به جای خویش نشستم⁵¹

Manastırdan gönlümü koparınca meyhanede bir yer tutum. Pîr-i muğânın bereketinden gönül rahatlığıyla yerime oturdum.

Aşağıdaki beyitte de Mestûre şöyle diyor: Eğer ebedi cenneti istiyorsan pîr-i muğânın dergâhına başını koymalısın:

مشتوره! سر به درگه پیر مغان بنه خواهی اگر به جنت باقی کنی مقام⁵²

Mestûre! Pîr-i muğânın dergâhına başını koy. Eğer cennette baki bir makam elde etmek istiyorsan.

Mestûre'nin yukarıdaki beytinde geçen mazmunun aynısı Hâfız'ın aşağıdaki beytinde geçmektedir:

تاز میخانه و می نام و نشان خواهد بود سر ما خاک ره پیر مغان خواهد بود⁵³

47 Erdelân, 1390: s.126.

48 Kûşân, 1391: s.5.

49 Erdelân, 1390: s.56.

50 Hâfız, 1320: s.138.

51 Erdelân, 1390: s.129.

52 Erdelân, 1390: s.125.

53 Hâfız, 1320: s.139.

Meyhaneyle şarabın ismi cismi var oldukça, başımız pîr-i muğânın yoluna toprak olacak.

C-Vefâî'nin Dîvân'ında Pîr-i Muğân: Pîr-i muğân Vefâî'nin divanında altı defa kullanılmıştır. Vefâî sakiye pîr-i muğânın yüzü suyu hürmetinin hakkı için yemin ettirip kendisine saf şarap vermesini öğütlemektedir:

زه ده ی رووتم، به چاوی تو، شیفام بی لبوه که ت نابیی
به حه ققی ئابرووی پیر موغان ساقی مه یی نابیی⁵⁴

Aşağıdaki beyitte de Vefâî pîrinden ayrılmaktan dolayı feryat edip Hâfız gibi onu pîr-i muğân adıyla yâd etmektedir:

له باغان یاه و نالین دی، ده لین شای نیو گولان رویی
له مه یخانان سه دای شین دی، مه گه ر پیری موغان رویی⁵⁵

Bahçelerde ah ve feryat sesi gelmektedir. Pîr-i muğânın gittiğini söylüyorlar. Meyhanelerden inilti ve çığlık sesi geliyor. Sanki pîr-i muğân gitmiş!

Bu şiirlere bakıldığında Vefâî'nin dini bir âlim olduğu ortaya çıkmaktadır. Divanındaki şiirler incelendiğinde meyhanedeki kastı tekke ve medrese, pîr-i muğândaki kastı şeyhi ve rehberidir. Yukarıdaki beyitteki pîr-i muğân: tekke pîri, şeyh ve manevi insandır.

Ne yazık ki Vefâî'nin basılan divanında yukarıdaki şiirin söyleyiş deliline işaret edilmemiş ancak daha sonraki beyitlere bakıldığı zaman bu şiirin tarikat şeyhlerinden biri için söylendiği ortaya çıkmaktadır. Yine kasidesinde geçen aşağıdaki beyitte şeyhi, bahçıvan olarak yâd etmektedir:

خرابوو خانه قا، بی شیخ و شه وقی تالیبان سه د حه یف
چه مه ن ویران بوو، نه غمه ی بولبولان چوو، باغه بان رویی⁵⁶

Yazık, öğrencilerin şevki ve şeyh olmayınca hankah yıkıldı. Çimen viran oldu, bülbül nağmeleri kesildi ve bahçıvan gitti.

Daha önce işaret ettiğimiz gibi Hâfız da pîr-i muğânı saygın pîr, manevi insan ve kâmil insan manalarında kullanmıştır. Duası yol rehberi ve dergâhı dervişlerin sığınağıdır:

وگر کمین بگشاید غمی ز گوشه دل حريم درگه پير مغان پناهت بس⁵⁷

Gönlün köşesinden bir hüznün pusu atarsa, pîr-i muğânın haremi sığınak olarak sana yeter.

54 Vefâî,1364: s.177.

55 Vefâî,1364: s.199.

56 Vefâî,1364: s.201.

57 Hâfız, 1320: s.182.

این روز بر دلم در معنی گشوده شد کز ساکنان درگه پیر مغان شدم⁵⁸

Pîr-i muğânın dergâhında mukim oldum da, o günden itibaren mana kapısı açıldı gönlüme.

D-Hamdî Sâhibkırân'ın Dîvân'ında Pîr-i Muğân: Hamdî'nin divanında pîr-i muğân dokuz defa kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Hamdî pîr-i muğânın himmetine işaret etmektedir:

مه ی نه گه ر مه ی بیت و هیمنه ت هیمنه تی پیری موغان
به حر و به ر به کسانه بو مه ی که ش که داخا ده لقی نور⁵⁹

Şarap eğer şarap olsa ve himmet eğer pîr-i muğânın himmeti olsa, şarap içme bahanesiyle derviş giysisini deniz ve kara sermek farksızdır.

Hamdî'nin himmet talep etmesi, Hâfız'ın pîr-i muğândan medet istemesi ve himmet talep etmesiyle aynı anlamdadır:

گر مدد خواستم از پیر مغان عیب مکن شیخ ما گفت که در صومعه همت نبود⁶⁰

Pîr-i muğândan medet istediysen ayıplama, şeyhimiz dedi ki himmet yoktur zaviyede.

Aşağıdaki beyitte de Hamdî pîr-i muğânın ehemmiyetini belirtmek için zahi-din gafil olduğunu ve bu meseleyi kavrayamadığını ifade etmiştir:

دامه نی پیری موغان ره نگه که بگری به ر نه دا حه مدی زاهد اگه ر بکا شامی خه راباتی سلووک⁶¹

Ey Hamdî eğer zâhid de akşam seyr ü sülûk meyhanesini kat ederse belki pîr-i muğânın eteğini tutup ebede kadar bırakmaz.

Aşağıdaki beyitte pîr-i muğânın makam ve rütbesine değinmiştir:

به فه راشی ده رگاهی پیری موغان که بو پای بوسی قه مه ر ی ه ی ده وان⁶²

Pîr-i muğân dergâhının bekçisine yemin olsun. Pîri-i muğânın ayağını öpmek için koşmaktadır.

Hamdî yukarıdaki beyitte pîr-i muğân dergâhının yaygısının yüzü suyu hürmeti üzerine yemin etmektedir. Ay bu pîr-i muğânın ayağını öpmek için dörtnala koşmaktadır.

H-Tâhirbeg Câf'ın Dîvân'ında Pîr-i Muğân: Tâhirbeg'in divanında pîr-i muğân iki defa kullanılmıştır:

زه مانى به زمی ریندانه ، بده ساقی به په یمانه له به ر ته عزیمی مه یخانه بلین پیری موغان بابی⁶³

58 Hâfız, 1320: s.219.

59 Hamdî, 1983: s.253.

60 Hâfız, 1320: s.141.

61 Hamdî, 1983: s.289.

62 Hamdî, 1983: s.87.

63 Tâhirbeg, 1380: s.43.

Rintlilerin eğlence zamanıdır. Saki kadehi şarapla doldurup ver, meyhanenin saygınlık kazanması için söyleyin pîr-i muğân gelsin.

Tâhirbeg, Hâfız gibi pîr-i muğânın makamını o kadar yüce görüyor ki onun gelmesiyle meyhanenin saygınlık kazanıp şerefe nail olduğunu söylemektedir. Tâhirbeg'in işaret ettiği rintlere, Hâfız'ın şiirlerinde geçen temiz itikatlı ve dünyadan el etek çekmiş olan ariflerdir.

4-Pîr-i Meyhâne: Bu terkip de Hâfız'ın şiirlerinde özel bir yere sahiptir. Pîr-i tarikat, mürşid ve rehber ile aynı anlamdadır. Bazen kadehten manalar çıkarmaktadır, bazen kadehin aynasındaki esrardan müride bilgiler vermektedir. Aşağıdaki beyitte murad ve manevi rehber anlamında kullanılmıştır:

پیر میخانه سحر جام جهان بینم داد و اندر این اینه از حسن تو کرد اگاهم⁶⁴

Sabah pîr-i meyhane dünyayı gösteren kadeh verdi bana. O aynada senin güzelliğinden haberdar edildim.

پیر میخانه همی خواند معمایی دوش از خط جام که فرجام چه خواهد بودن⁶⁵

Pîr-i meyhane dün gece kadehteki yazıdan bir muamma okuyordu: netice ne olacak.

Hâfız'ın divanında pîr-i meyhâne üç defa kullanılmıştır. Yani yukarıdaki iki beyit ile aşağıdaki beyitte geçmektedir:

پیر میخانه چه خوش گفت بُردی کش خویش که مگو حال دل سوخته با خامی چند⁶⁶

Tortu içenlere ne güzel söyledi pîr-i meyhane: Yanan kalbin halini hama söyleme.

Bu makalede ismi geçen Kürt şairlerin şiirlerinde pîr-i meyhâne on yedi defa geçmiştir. Aşağıda bu terkiбин kullanıldığı Kürt şairlerin şiirleri verilmiştir.

A-Mestûre Erdelân'ın Divanında Pîr-i Meyhâne: Mestûre'nin divanında pîr-i meyhâne bir defa kullanılmıştır:

پیر میخانه ما جرعه دردی ای شیخ به همه ورد سحرگاه شما نفروشد⁶⁷

Ey şeyh! Pîr-i meyhânemiz bir damla şarabı sizin seher vakti yaptığınızı bütün virde satmaz.

Yukarıdaki beyitte Mestûre, Hâfız gibi pîr-i meyhâneyi şeyh anlamında kullanmıştır.

B-Vefâi-yi Mahâbâdî'nin Dîvân'ında Pîr-i Meyhâne: Vefâi'nin divanında pîr-i meyhâne altı defa kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Vefâi sevgiliye

64 Hâfız, 1320: s.248.

65 Hâfız, 1320: s.270.

66 Hâfız, 1320: s.124.

67 Erdelân, 1390: s.70.

kendisine pîr-i meyhâne olmasını istemektedir. Eğer bunu beğenmezse hiç olmasa kendisini tekkesine mürit olarak kabul etmesini ifade etmektedir:

خالی چاوت گوشه ی نه بروت، دوو دینیان کردم له سه ر تو
یا بيمکه پیری مه بخانه، یا موریدی خانه قات بيم⁶⁸

Gözündeki nokta ve kaşının köşesi beni iki dine inandırdı. Ya bana pîr-i meyhâne ol veya en azından beni tekkeneye mürit olarak kabul et.

Vefâî aşağıdaki iki beyitte sırtı/gücü ve gönlünün pîr-i meyhânenin vefatıyla kırıldığından bahsetmektedir:

دلم از بیهوش و خونباره له دووری نیر گسی ساقی
سوراحی که وتوه ده گری، ده لی؛ کوا باده په یما که م
شکا پشت و دلی من بو وه فاتی پیری مه بخانه
به چه رخیکی فه له ک وای کرد، نه جامم ما نه مینا که م⁶⁹

Gönlüm saki nergisinden uzak kalınca kanlandı ve sersem oldu. Sürahi yere düştü ve ağlayıp şöyle dedi: Nerede şarap kadehim? Sırt ve gönlüm pîr-i meyhânenin ölümüyle kırıldı. Felek döndü, ne şarap kadehim ne de bardağım kaldı.

Vefâî bu beyitleri tarikat şeyhlerinden birine yazmıştır. Bu şeyh onun mürşit ve rehberidir, ancak kendisi de Hâfız gibi bu şeyh için pîr-i meyhâne terkiibini kullanmıştır. Vefâî aşağıdaki beyitte "Pîr-i Meyfrûş bana: Vefâî her dem başka bir kilise ve manastıra âşık olman senin için yazıktır" dediğini belirtmektedir:

هه ر له ته غدیری (وه فایی) بو شه وی دی مه یفروش؛
حه یف بو تو هه ر ده مه ده یرو کلیساییکی دی⁷⁰

Aşağıdaki beyitte yine sakiye pîr-i meyhânenin ve cananın yüzü suyu hürmetine şarap sunmasını söylemektedir:

نه لا نه ی ساقی بی مه ستان به حه ققی پیری مه بخانه
به گه ر دش بینه جامی مه ی به یادی چاوی جانانه⁷¹

Ey sarhoş olan saki pîr-i meyhânin ve cananın yüzü suyu hürmetine mey kadehini döndür.

C-Hamdî Sâhibkırân'ın Dîvân'ında Pîr-i Meyhâne: Hamdî divanında beş defa pîr-i meyhâne terkiibini kullanmıştır.

له خوینی خوم که نووسی پیری مه ی فه رمائی یازادی
فه ره ح که و ته دلی ده رویش و سوفی که و تنه شادی⁷²

Yukarıdaki beyitte Hamdî pîr-i mey tabirini pîr-i muğân ve pîr-i meyhâne anlamında kullanmıştır. Hamdî şöyle demektedir: *Kendi kanımla özgürlük*

68 Vefâî, 1364: s. ۴۸.

69 Vefâî, 1364: s. ۷۶.

70 Vefâî, 1364: s. ۱۸۳.

71 Vefâî, 1364: s. 141-42.

72 Hamdî, 1983: s. 377.

fermanını yazdığım zaman, sûfî ve dervîşin gönlüne mutluluk düştü. Hamdî aşağıdaki beyitte riyakâr zahitleri aşağılamıştır. Hâfız gibi onun da şiirlerinde sûfî ve zâhid menfi rollere sahiptir. Sonra pîr-i bâde ve tekke şeyhini mukayese edip şöyle demektedir: *Âşık, yaratılış olarak meleğe ve sûfî, şeytana benzemektedir. Pîr-i bâde beşer ve tekkenin riyakâr şeyhi hayvandır.*

عاشق و سوفی له خولقا نه م مه له ک شه یتانه نه و پیری باده و شیخی ته کیه نه م به شه ر حه یوانه نه و⁷³

Hamdî'nin kullandığı mazmun aşağıdaki Hâfız'ın beytinde de aynı anlamda geçmektedir. Bu beyitte şüphe lokması yiyen riyakâr sûfiler hayvana benzetilmiştir:

صوفی شهر بین که چون لقمه شبیه می خورد پاردمش دراز باد آن حیوان خوش علف⁷⁴

Şehrîn sûfîsine bak nasıl yiyor şüpheli lokmayı, bu otu hoş hayvanın, semer kayışı uzun olsun.

Tâhirbeg Câf'ın Dîvân'ında Pîr-i Meyhâne: Tâhirbeg'in divanında pîr-i meyhâne bir defa kullanılmıştır:

له ده وری پیری مه یخانه سه دایی موتربیان بابی

له تاریکی شه وی هیجران چرای ده فعی خه مان بابی⁷⁵

Pîr-i meyhâne etrafına (veya pîr-i meyhâne döneminde) bırak çalgıcıların sesi gelsin. Hicran gecesinin karanlığı için kederleri def eden ışık (pîr) gelsin.

Yukarıda çokça zikredilen örneklerle beraber pîr-i meyhane Hâfız'ın divanında kullanılan özel terkiplerdendir. Hâfız onu büyük bir saygıyla yâd etmektedir. Tâhirbeg de bu terkiibi Hâfız'la aynı manada ifade etmektedir. Nitekim ilk beytinde geçen "دور" kelimesi Hâfız'ın şiirinde de iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu kelime hem dönem ve zaman, hem etraf anlamına gelmektedir. Ayrıca Hâfız'ın divanında geçen rindân, herîfân ve şeb-i hicrân gibi kelimeler onunla aynı manada kullanmıştır. Kendisi rintlerin eğlencesini ve çalgıcıların sesini Hâfız gibi kederlerin def edilmesi noktasında deva olarak görmektedir.

مباش بی می و مطرب که زیر طاق سپهر بدین ترانه غم از دل به در توانی کرد⁷⁶

Şarapsız ve mutripsiz kalma, zira gök kubbe altında üzüntüyü gönlünden atabilirsin bu şarkıyla.

5-Pîr-i Meykede: Dehhodâ lügatında pîr-i meykede: pîr-i meyhâne ve pîr-i meyfrûş ile aynı anlamda tarif edilmiştir.⁷⁷ Pîr-i meykede Hâfız divanındaki iki beyitte geçmektedir.⁷⁸

73 Hamdî, 1983: s.334.

74 Hâfız, 1320: s.201.

75 Tâhirbeg, 1380: s.51.

76 Hâfız, 1320: s.97.

77 Dehhodâ, 1353: Zeyil.

78 Enverî, 1385: s.631.

ما باده زیر خرقه نه امروز می‌خوریم صد بار پیر میکده این ماجرا شنید⁷⁹

Biz hrka altında şarabı bugün taşıyor değiliz. Pîr-i meykede bu olayı yüz defa duydu.

به پیر میکده گفتم که چيست راه نجات بخواست جام می و گفتم عیب پوشیدن⁸⁰

Pîr-i meykede dedim, nedir kurtuluş yolu? Kadeh isteyip dedi ki ayıpları örtmek.

Pîr-i meykede de Hâfız'ın divanındaki özel terkiplerdendir. Hürremşâhî bu konu hakkında şöyle demektedir: Bu pîr-i muğân Hâfız ve onun tabiatına hastır. Bazen pîr-i tarikat, pîr-i meyfrûş, pîr, pîr-i meykede, pîr-i meyhâne, pîr-i harâbât, pîr-i peymânekeş ve şeyh-i mâ şeklinde zikretmektedir.⁸¹

Bu makalede bahsi geçen Kürt şairler de iki defa pîr-i meykede terkiplerini şiirlerinde kullanmışlardır. Kürt şairleri de Hâfız gibi pîr-i meykede terkiplerini şiirlerinde aynı anlamda ifade etmişlerdir:

A-Mestûre Erdelân ve Pîr-i Meykede: Mestûre bu terkipleri bir defa divanında kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte pîr-i meykeden şarap satıcılarının mahallesinde kendisine rehberlik etmesini istemektedir.

ز شیخ شهر ملولم تو پیر میکده الله

بیا و راهبری کن به کوی باده فروش⁸²

Şehir şeyhinden usandım. Sen ey pîr-i meykede Allah için gel ve şarap satılan mahallede bana rehberlik et.

B-Vefâi-yi Mahâbâdî ve Pîr-i Meykede: Vefâi de bu terkipleri Hâfız divanında geçen manasıyla kullanmıştır:

روژیکی پیری مه یکده، فه رموی؛ دلت به هیچ مه ده

یه و دله پر له مه فسه ده، عه کسیکی رووی دلداری گرت⁸³

Bir gün pîr-i meykede şöyle emretti: Hiçbir şeye gönül bağlama: Ancak o dert dolu gönül sevgilinin yüzünün resminden fenalık geçirdi.

Sonuç

Bu makalede geçen şiir ve şairlere bakıldığında Kürt şairlerinin de Hâfız'ın şiirlerine has olan terkipleri, onun kullandığı aynı mana ile şiirlerinde kullandıkları görülmektedir. Kürt şairlerinin Hâfız'ın şiirlerine has olan terkipleri kullanmasının nedenleri: Fars şiir ve edebiyatına ilgi duymaları, tasavvuf etkisi,

79 Hâfız, 1320: s.164.

80 Hâfız, 1320: s.271.

81 Hürremşâhî, 1387: s.98.

82 Erdelân, 1390: s.129.

83 Vefâi, 1364: s.26.

arif şairlerin tasavvufa ait terkip ve kelimeleri kullanması, Hâfız'ın şiirlerinde güzel kelimeleri kullanması ve bazen bunları kendisinin icat etmesi, Hâfız'ın terkipleri var olan anlamlarının dışında kullanması ve şiirlerindeki üslup ve derin manaların şairleri etkilemesi...

Kürt şairlerin Hâfız'dan ne ölçüde etkilendiğini anlamak için sayısal verilere bakmak daha iyi olacaktır. Pîr kelimesi ve onunla bağlantılı terkiplerin bu makalede geçen Kürt şairlerin şiirlerinde ne ölçüde kullanıldığı beyan edilmiştir. Bahsi geçen şairler şiirlerinde toplam altmış bir defa pîr kelimesini kullanmışlardır. Bu şairler içinde Mestûre Erdelân yirmi bir defa divanında pîr kelimesinden istifade etmiştir. Diğer şairlere nazaran en çok pîr kelimesini kullanan şairdir. Pîr terkiplerinden en az kullanılanı: Mestûre Erdelân ve Vefâî-yi Mahâbâdî'nin şiirlerinde birer defa geçen pîr-i meykededir. Pîr ve terkiplerini şiirlerinde en çok kullanan şair Mestûre Erdelân'dır. Toplam otuz bir defa kullanmıştır. En az kullanan şairse Melâye Cizîrî'dir. Şiirlerinde sadece altı defa kullanmıştır. Şairlerin kullandıkları bu terkipler ve sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Pîr kelimesi ile terkiplerinin şairlerin şiirlerindeki kullanımı:

	Hâfız-i Şîrazî	Ahmed Melâye-yi Cizîrî	Mestûre Erdelân	Abdulrahîm Vefâî	Sâlih Harîk	Ahmed Hamdî	Tâhirbeg Câf
Pîr	61	2	21	8	16	10	4
Pîr-i Harâbat	4	1	1	2	1	1	0
Pîr-i Muğân	27	3	7	6	2	9	2
Pîr-i Meyhâne	3	0	1	6	4	5	1
Pîr-i Meykede	2	0	1	1	0	0	0
Toplam	97	6	31	23	23	25	7

Kaynakça

A-Farsça Kaynaklar

Erdelân, Mestûre, (1390 hş.) *Dîvân-i Mestûre Erdelân*, Nşr. Mâcid Merdûh Rûhânî, Tahran: Neşr-i Ânâ.

Enverî, Hasan, (1385 hş.) *Kelek-i Hayâlengîz, (Feraheng-i Besâmedî ve Tasvîrî-yi Dîvân-i Hâfız)* C.1, Nşr. Ahmed Muinüddînî ve Fatıma Muinüddînî, Tahran: İntişârât-i Sohen, Çâp-i Evvel.

Hâfız, Şemseddîn Muhammed, (1320 hş.) *Dîvân-i Eş'âr*, Nşr. Muhammed Kazvîni, Tahran: Çâp-i Zevvâr.

Hürremşâhî, Bahâeddîn, (1387 hş.) *Hâfıznâme*, Bahş-i Evvel, Tahran: 'İlmî ve Ferhengî, Vîrâset-i Dovvom.

Dehhodâ, Ali Ekber, (1353 hş.) *Lügatnâme-i Dehhodâ*, Tahran: Bernâme-i Râyâne.

- Ruhânî, Bâbâ Merdûh, (1364 hş.) *Târîh-i Meşâhîr-i Kürd*, c.1-2, Tahran: Surûş, Çâp-i Evvel.
- Zerrînkûb, Abdülhüseyn, (1371 hş.) *Ez Kûçe-i Rindân*, Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr, Çâp-i Heftom.
- Gazâlî, Ebû Hamid, (1361 hş.) *Kîmyâ-yı Sa'âdet*, C.2, Nşr. Hüseyin Hedîv Cem, Tahran: 'İlmî ve Ferhengî, Çâp-i Dovvom.
- Kezzâzî, Mîr Celâleddîn, (1388 hş.) *Ez Gûne-i Dîger*, Tahran: Neşr-i Merkez, Çâp-i Sevvom.
- Kûşân, Eyûb: Ziyâî, Gulâmrızâ, (1391 hş.) "*Mukâyese Pîr Der Şi'r-i Hâfız ve Dîvânhâ-yi Hekîm Fuzûlî*" Mutâlâ'ât-i Edebiyât-i Tatbîkî-yi Dânişgâh-i Âzâd-i Cîrfet, Dovre 6, Şomâre 21, Bahâr, s.159-188.

B-Kürtçe Kaynaklar

- Câf, Tâhirbeg, (1380 hş.) *Dîvân-i Tâhirbeg Câf*, Nşr. Hâmîd Muste'ân, Senendec: İntişârât-i Kürdistan, Çâp-i Evvel.
- Cizîrî, Ahmed, (1361 hş.) *Dîvân-i 'Ârif Rebânî Şeyh Ahmed Cizîrî*, Nşr. Abdurahman Şerefkendî, Tahran: Surûş, Çâp-i Evvel.
- Harîk, Sâlih, (1368 hş.) *Dîvân-i Eş'âr*, Nşr. Necmeddîn Enîsî, Sakız: Muhammedî, Çâp-i Evvel.
- Hamdî, Ahmed, (1983 hş.) *Dîvân-i Hamdî*, Sakız: İntişârât-i Muhammedî, Çâp-i Evvel.
- Vefâî-yi Mahâbâdî, Abdurahîm, (1364 hş.) *Dîvân-i Vefâî-yi Mahâbâdî*, Nşr. Muhammed Ali Karadâğî, Ürumiye: İntişârât-i Selâhaddin Eyûbî.